

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií

Judaismus vs.sionismus – hlavní rozdíly

Referát

MVE 413 Radikalismus na Blízkém východě

Vypracovala: **Martina Steinbocková** (UČO 64635)

Mezinárodní vztahy a evropská studia

Navazující magisterské (prezenční) studium

imatrikulační ročník 2001

V Brně, 21.3.2005

Témata judaismus a sionismus jsou klíčovými pojmy studia blízkovýchodní problematiky a někdy se může stát, že jejich významy nejsou důsledně rozlišovány. Přitom se jedná o dvě naprosto odlišné oblasti, které sice během určitých fází vývoje židovství ze sebe částečně vycházely a reflektovaly se navzájem, mnohem častěji však docházelo k vzájemnému vymezování. Cílem tohoto referátu je tedy podat základní vysvětlení rozdílů mezi těmito dvěma pojmy.

Nepochybně starším a širším pojmem je judaismus, který v obecném významu označuje druh monoteistického náboženství (vedle dvou dalších – křesťanství a islámu), přičemž základ společné tradice s křesťanstvím tvoří Bible, resp. pouze Starý zákon, jenž je židy označován jako Tenach, tj. Tóra, Proroci a Spisy. Takové tvrzení je ovšem v jistém ohledu zavádějící, protože v židovské tradici nemá pojem náboženství (v hebrejštině „dat“) stejný význam jako v křesťanství – „dat“ totiž původně znamená „nařízení, královský výnos, příkaz“. Sám judaismus tedy ani sám sebe nepovažuje za náboženství, ale spíše za učení vyplývající ze smluvního vztahu mezi Bohem a Izraelem.

Studium judaismu také znesnadňuje nejednotný přístup ke zkoumání tohoto učení, který musí reflektovat řadu rysů typických pro židovství, zejména pak formy projevu židovské komunity podléhající místním vlivům, specifickou židovskou identitu projevující se ve způsobu každodenního života, oblékání, jídla, svátků apod. Kontinuita tradice judaismu je bezesporu základním předpokladem toho, že si židé žijící od konce starověku v diaspoře svoji víru udrželi, rozvíjeli a nakonec se jim i podařilo vytvořit vlastní stát. Podle Kolumbijské platformy reformovaného judaismu z roku 1937 je judaismus „historická náboženská zkušenost židovského lidu“, přičemž jeho nejdůležitějším aspektem je sebeuchopení, identifikace židovství.

Před detailnějším zaměřením na problematiku judaismu mi dovolu stručně načrtnout, jaký význam má druhý srovnávaný pojem, sionismus. V první řadě je nutno zdůraznit, že sionismus není produktem judaismu, jak by se mohlo na obecné rovině zdát. Naopak je toto hnutí výsledkem evropského sekularismu, osvícenství a nacionalistických myšlenek 19. století, které výrazně posunulo sebevnímání určitých liberálnějších členů židovské komunity, vedlo ke zformulování politického programu a přesnějších požadavků na budoucnost židů. Především se tedy jedná o názorové hnutí zformulované na základě liberálních myšlenek Francouzské revoluce, podnětené jak sílícími projevy antisemitismu, tak projevujícího se nacionalismu a sekularismu. Jeho záměrem je naplnění odvěkých tužeb židovského lidu po návratu do země Izrael, které se po celou dobu diaspory opakovaly v židovské liturgii. Vazbu mezi národem a domovinou také podporovala neustále živená naděje na vykoupení, které nastane s příchodem mesiáše, dále soustavné obrácení k Jeruzalému v motlitbách či orientace synagog.

Vývoj sionismu sdílí osud podobný jiným názorovým hnutím. Výraz „sionismus“ pochází z roku 1890, ovšem hnutí akcelerovalo až následkem sílících projevů

antisemitismu, zejména častými pogromy ve východní Evropě (hlavně v Rusku) a nechvalně proslulou Dreyfusovou aférou, při níž byl obviněn nevinný francouzský důstojník židovského původu ze špionáže a posléze byl odsouzen. Myšlenku židovské státnosti, resp. ideje politického sionismu poprvé zformuloval *Theodor Herzl* (1860-1904) v roce 1896 ve své knize *Der Judenstaat* (Židovský stát) a o rok později se v Basileji konal první sionistický kongres, kde byla ustavena Světová sionistická organizace (SSO). Ta si postupně získala židovské masy, přijala sionistický znak a vlajku, hymnu a akční program, ale především se významně podílela prostřednictvím Židovského národního fondu na nákupu, osídlování a kultivaci půdy v Izraeli.

Spojencem sionistické reprezentace se stala Velká Británie poté, co získala kontrolu nad blízkovýchodní oblastí po odchodu Turků a v tzv. Balfourově deklaraci z roku 1917 vyjádřila ochotu zřídit v oblasti „národní domovinu pro židovský lid“. Odtud se datuje nelibost Arabů s načrtnutou politikou a zejména krvavé nepokoje a masakry, před nimiž Britové v té době zavírali oči. Politický vývoj vyvrcholil zřízením státu Izrael dne 14.5.1948 a začala další etapa boje o existenci sionismu a Židů.

Vzájemný vztah judaismu a sionismu je problematický, z určitého pohledu přímo antagonistický. Sionismus jako již zmíněný projev modernismu a sekularizace Evropy byl tradičními židovskými komunitami vnímán jako další pokus o roztržnění židovství a zejména ohrožení jejich pozice v rámci židovské komunity, kde byli považováni za hlavní autoritu v náboženských i světských věcech. Ortodoxním rabínům se často přičila i výchozí myšlenka sionismu – úsilí o vytvoření vlastního státu, který má být podle tradičního výkladu vytvořen až s příchodem mesiáše, tudíž z vůle Boží, nikoli lidské. Spor se vedl také v otázkách používání hebrejštiny, která měla být původně jen posvátným, liturgickým jazykem, ale samotnému politickému hnutí sionismu předcházelo oživení hebrejského jazyka jako nenáboženského literárního prostředku a propagovalo se jeho širší použití v každodenním styku.

Tyto a další problémy způsobily vymezení různých skupin židovského obyvatelstva vůči sionismu. Nejjednodušší dělení v této oblasti je pravděpodobně na židy sekulární a religiózní spíše než na sionisty a antisionisty. Spor probíhal i v linii původní obyvatelé Izraele vs. přistěhovalci z Evropy, kteří byli spíše než tradičními silnými pravomocemi rabína v židovské komunitě inspirováni evropským modelem samosprávy. Skupiny se liší i v názoru na holocaust a vznik státu Izrael, přičemž sionisté vidí holocaust jako „Boží zkoušku“, jejímž cílem bylo přimět židy k návratu do své domoviny. Někteří odpůrci se sice ztotožňují s „vykupitelským“ názorem, ale zásadně odmítají sekulární kořeny sionismu. Extrémní odpůrci sionistické myšlenky vidí v současném státu „falešné vykoupění a největší hřích, který oddálil příchod mesiáše“ a příčinu problémů, které se na židovskou komunitu snesly v průběhu 20. století, vč. holocaustu a vln antisemitistických nálad. Tito židé současný Izrael považují spíše za přechodnou formu státu, který by se

měl v budoucnu posunout směrem ke státu halachickému. Pověstnou se v tomto ohledu stala rezoluce OSN z roku 1975, přijatá na nátlak arabských a proarabských komunistických zemí, která odsoudila sionismus jako formu rasismu, a o jejímž zrušení se začalo jednat až o 16 let později.

Další srovnání judaismu a sionismu lze vést v rovině úvah o okolnostech jejich historického vzniku. Jak již bylo řečeno v úvodu, judaismus je nejstarším monoteistickým náboženstvím a touha po vlastním státu se datuje do období zničení prvního chrámu (587/6 př.n.l.), následované babylonským zjetím a zejména zničením druhého chrámu v roce 70 n.l. Zajímavější jsou však úvahy, z jakých kořenů a především důvodů se v 19. století zrodilo politické hnutí akcentující vytvoření židovského státu po staletích utiskování židů, pogromů a nerovnoprávnosti. Odpověď je nutno hledat ve změně společenského života a uznání práv občanů, které se odehrálo v průběhu necelých sta let (tj. 1815-1914). Na počátku tohoto období byli židé komunitou na okraji společnosti, neměli přístup na univerzity, nesměli vykonávat určité profese, funkce ve veřejné správě, sloužit a armádě. Společnost, na jejímž okraji žili, jim pouze tolerovala jejich víru. Před první světovou válkou byli židé integrovanými, často velmi úspěšnými a vlivnými členy společnosti jako novináři, literáti, skladatelé, vědci. Malíři, filozofové, psychologové či finančníci.

Co způsobilo takovou změnu? Zejména postupná změna společenského klimatu, osvícenství a emancipace, na které tradiční judaismus nedokázal pružně reagovat, navíc lze jen těžko očekávat, že by představitelé židovské víry souhlasili s participací na politice, která byla tradičně definována na principu křesťanského, tudíž národního státu. Žid žijící v exilu si tedy nepřál být členem společnosti, jejíž základní principy odmítal. Původní rovnováhu izolace a legitimizované diskriminace židovské komunity narušila až sekularizace a liberalismus, které postavily židy před řešení množství každodenních dilemat (do jaké školy poslat děti, problémy s absencí košer stravy ve státních institucích, sobotou jako tradičním pracovním dnem v křesťanské tradici, ale posvátným pro židy apod.). Všechny tyto důvody logicky vedly k vzniku názorového hnutí, které tyto společenské změny reflektovalo, přičemž jakékoli snahy v tomto ohledu přirozeně narazily na odpor ortodoxních a tradicionalistických židů a zejména autoritativních rabínů. Proto názor, že sionismus vznikl jako reakce na pronásledování, pogromy a diskriminaci, je silně zjednodušující a nereflexuje společenské změny 19. století. Jedná se spíše o nový prostředek hledání sebeurčení a osvobození v moderních podmínkách v Evropě.

Ke všemu, co již bylo řečeno, je třeba dodat, že názorové rozpětí sionistických skupin se během historického vývoje značně diferencovalo a ustavilo se několik základních proudů. Levý (socialistický) proud v dnešní době reprezentuje sociálně-demokratická strana *Mapaj* a marxistická *Mapam*, přes obecný (zastávaný prvním

prezidentem Izraele *Chaim Weizmannem*) a revizionistický (*Menachem Begin*) až po sionismus náboženský. Ten je krajním vyústěním sionistických idejí, jež mají kořeny ve spirituálním a radikálním sionismu a posléze v učení *Jicchaka-Kohena Kooka* a jeho syna *Cviho Jehudy Kooka*. V dnešní době se k tomuto extrémnímu proudu hlásí radikální rabíni (*Druckmann, Levinger*) a osadnické hnutí *Guš Emunim*. Základním rysem náboženského sionismu je propojení ortodoxního judaismu s politickým pragmatismem a používání politického násilí.

Závěrem je tedy nutno apelovat na přesné rozlišování pojmů sionismus a judaismus, vnímat jejich společné a zejména protichůdné znaky a projevy a zejména pochopit příčiny vzniku sionistického hnutí ne primárně na základě vztahu k židovství, ale jako produkt společenských změn v průběhu 19. století, během něhož jak židé, tak ostatní skupiny obyvatel získaly nové možnosti a bylo na nich, jakým způsobem budou tyto změny reflektovat. V neposlední řadě je nutné zdůraznit, že antagonismus judaismu a sionismu není překonaným sporem, ale projevuje se od zformulování sionistických myšlenek dodnes a je jistou formou hranice, která klade dělící čáru mezi jednotlivé skupiny židů. Ovšem zdaleka ne jedinou.

Použitá literatura:

- Mendel, M.: *Náboženství v boji o Palestinu*. Brno: Atlantis 2000.
- Čejka, M.: *Judaismus, politika a stát Izrael*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav 2002.
- Krupp, M.: *Sionismus a stát Izrael*. Praha: Vyšehrad 1999.
- Newman, J.: *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer 2004.
- Fishbane, M. A.: *Judaismus*. Praha: Prostor 1999.
- Pavlincová, H.- Horyna, B. (ed.): *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc 2003.
- Pavlincová, H.: *Slovník: judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá Fronta 1994.
- Avineri, Š.: *Zrození moderního sionismu*. Praha: Sefer 2001.